

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

ЖАСТАРДЫҢ АРАСЫНДА СҰРАНЫСҚА ИЕ ПСИХОТРОПТЫҚ ЗАТТАРДЫҢ АНАЛОГТАРЫ α -PVP МЕН МЕФЕДРОН

Жакишева Д.К.

dinastana@mail.ru

Қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының магистранты

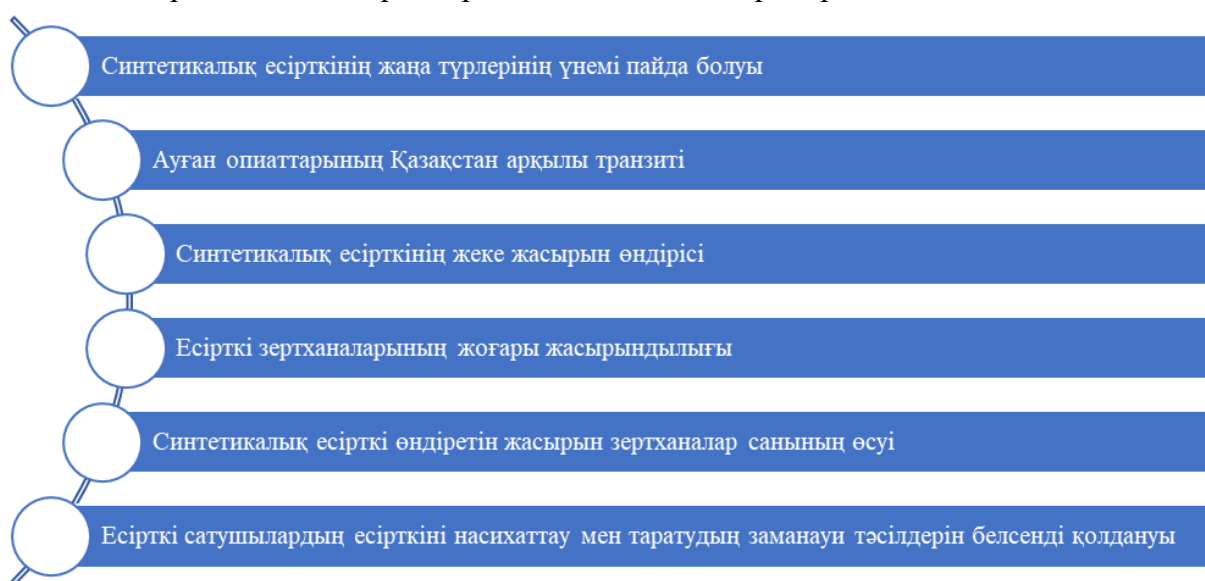
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – з.ғ.к., профессор Сембекова Б.Р.

Қазіргі уақытта адамзаттың психологиялық денсаулығы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. «Занды есірткі» деген атпен сатылатын жаңа психоактивті заттар бұрын-соңды болмаған қарқынмен таралып, денсаулық сақтау мен есірткі саясатының нақты проблемасына үлкен қауіп төндіруде.

Жаңа психоактивті заттар нарықта «занды есірткі», «шөптік препараттар», «тұзды ванналар» және «химиялық реактивтер» деп аталады. Жаңа психоактивті заттар терминін алғаш рет Біріккен Ұлттар Ұйымының есірткі және қылмыс жөніндегі басқармасы қолданды. Атаудағы «Жаңа» сөзі мұндай заттардың жаңадан шыққанын білдірмейді. Кейбір жаңа психоактивті заттар 40 жыл бұрын синтезделген, бірақ олардың жақында нарыққа шығуына байланысты осы сөз тіркесінже «жаңа» сөзі қолданылады.

Сонымен қатар, бұл заттарды «дизайнерлік есірткі» деп те атауға болады. Себебі олар қатаң қадағалаудағы үкіметтік құрылымдардың және есірткі айналымын бақылау жөніндегі халықаралық шарттардың тізбелеріне енгізілген дәстүрлі есірткінің әсерін имитациялайды [1, 95]. Шын мәнінде, жаңа психоактивті заттардың жаһандық таралуы құқық қорғау органдары үшін, сондай-ақ тұрақты әртараптандыру мен өсуге байланысты қоғамдық денсаулық сақтау үшін үлкен қиындықтар туғызады. Молекулада химиялық және құрылымдық модификациялар неғұрлым көп болса, есірткіні бақылау туралы заңнама үшін бұл заттарды бақылау қиынырақ болады. Жағдайды одан әрі ушықтыратын нәрсе, жаңа психоактивті заттар көбінесе жерасты зертханаларында жасалатындықтан, мұндай өнімдердің тазалығы мен құрамы жиі белгісіз және бұл тұтынушыларға үлкен қауіп тудыруы мүмкін. Осылайша, жаңа психоактивті заттар әлі де ішкі және халықаралық заңнаманы айналып өтіп, олардың заңсыз нарықтарда қолжетімділігін арттырады.

Сурет-1. ҚР-дағы есірткі бизнесіне қарсы күрестегі негізгі кедергілер (ҚР Ішкі істер министрлігінің деректері негізінде)

Қазақстанда жастар арасында синтетикалық есірткінің танымалдығы депутаттар мен құқық қорғау органдары арасында елеулі алаңдаушылық туғызады. «Меф», «кристалл», «жылдамдық», «түз» сияқты синтетикалық есірткілер жастарға, соның ішінде әлеуметтік желілер мен Telegram сияқты мессенджерлер арқылы қол жетімді бола бастады. Мұнда әртүрлі онлайн төлемдер, соның ішінде криптовалюта арқылы «байланыссыз» сауда жасалады. Бұл тәуелділер санының айтарлықтай өсуіне әкелуде, әсіресе 15 пен 28 жас аралығындағы жастар арасында. Соңғы жылдары Қазақстан аумағында тәркіленген синтетикалық есірткілердің саны артып келеді, бұл «дәстүрлі» есірткінің синтетикалық аналогтарға белсенді ауысуын айғақтайды. 1-суретте 2024 жылдың ақпан айында ҚР Ішкі істер министрлігінің деректері негізінде жасалған ҚР-дағы есірткі бизнесіне қарсы күрестегі негізгі кедергілер келтірілген. Мұнда синтетикалық есірткіге байланысты мәселенің ең өзекті екені айдан анық көрініп тұр [2, 221].

Соңғы жылдары α -PvP (альфа-пирролидинопентиофенон) және мефедрон сияқты жаңа психоактивті заттар жұртшылық пен денсаулық сақтау мамандарының назарын көбірек аударды, олар жастар арасында танымал бола бастады [3, 76]. Көбінесе заңсыз таратылатын және тұтынылатын бұл заттар денсаулық пен әл-ауқатқа үлкен қауіп төндіреді.

Мефедрон және α -PvP бір мезгілде синтетикалық препараттарға да, жаңа психоактивті заттарға да жатады. Бұл олардың химиялық шығу тегіне, психоактивті қасиеттеріне және нарықтың пайда болу тарихына байланысты.

Мефедрон (4-метилметкатинон немесе 4-ММС) және α -PvP стимуляторлар класына жататын синтетикалық препараттар. Олардың екеуі де катинонның туындылары, Африканың кейбір елдерінде және Таяу Шығыста дәстүрлі түрде тұтынылатын кат(араб шайы) өсімдігінде кездесетін зат. Ынталандырушы әсері бар синтетикалық катинондарды толығырақ қарастырайық. Синтетикалық катинондар (көбінесе «ванна тұздары» деп аталады) жағымсыз когнитивті және мінез-құлық салдарын тудырады, дәстүрлі психостимуляторларға ұқсас фармакологиялық әсер ету механизмдеріне ие, сондықтан нейроинфламация мен нейроуыттылыққа әкелетін ұқсас жасушалық оқиғаларды тудыруы мүмкін [3,77].

α -PVP (альфа-пирролидинопентиофенон) — катинондар класына жататын синтетикалық психостимуляторлық зат. Ол алғаш рет 1960 жылдары синтезделді, бірақ оны рекреациялық препарат ретінде қолдану тек ХХІ ғасырда таралды. «Флакка» деп те аталатын α -PVP 2010 жылдардың ортасында АҚШ-та танымал болды. Бұл зат қатты психикалық козуды, паранойяны, галлюцинацияны және сирек жағдайларда экстремалды зорлық-зомбылықты тудыруы мүмкін. α -PVP күшті эйфория мен энергия сезімін тудыратын жүйке жүйесінің күшті стимуляторы ретінде әрекет етеді. Бірақ оның жанама әсерлері өте қауіпті және тіпті өлімге әкелуі мүмкін. α -PVP көбінесе экстази немесе амфетамин сияқты басқа препараттардың атын жамылып сатылады. Осылайша тұтынушылар көбінесе не қолданатынын түсінбейді [3, 79].

Мефедрон, сондай-ақ 4-метилметкатинон ретінде белгілі, синтетикалық катинон стимуляторлары класына жатады. Мефедрон 2000-шы жылдардың басында, әсіресе Еуропада, оның мәртебесі қайта қаралғанға дейін және көптеген елдерде тыйым салынғанға дейін «заңды» есірткі ретінде танымал болды. Ол заңды шектеулерден аулақ болу үшін жиі ваннаға арналған тұз немесе тыңайтқыш ретінде сатылды. Мефедрон эйфория, қарым-қатынастың жоғарылауы және жыныстық белсенділіктің жоғарылауы сияқты экстази (MDMA) және кокаинге ұқсас әсерлерді тудырады.

α -PVP және мефедронды қолдану психоактивті әсерлердің кең спектрін тудырады. Соның ішінде күш-қуаттың жоғарылауы, эйфория, басқа адамдармен жақындық сезімі, қарым-қатынастың жоғарылауы және жыныстық қозу. Алайда, осы әсерлермен қатар, тахикардия, қан қысымының жоғарылауы, ауыр психоздар, депрессия, ұйқысыздық, ашуланшақтық, визуалды галлюцинация, сандырақ, импульсивті мінез-құлық, суицид, дисфория, амнезия, анедония, мазасыздық және тіпті өлім сияқты денсаулыққа елеулі жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін.

α -PVP мен мефедронды теріс пайдалану физикалық және психологиялық тәуелділіктің дамуына әкелуі мүмкін. Бұл заттарды қолданатын адамдар шаршау, депрессия және мазасыздықты қоса алғанда, ауыр тоқтату белгілерін сезінуі мүмкін. Бұл есірткіден бас тарту процесін ерекше қиындатады.

Дүние жүзінде психоактивті заттарды қолданатын адамдар саны артып келеді. Қазақстандық жастар да психоактивті заттарды заңсыз тұтынуға тартылуда және Қазақстан Республикасының жастары арасында есірткіні тұтыну жөніндегі ұлттық зерттеу (ESPADA) қорытындылары бойынша тұтынушылардың өсуі байқалады [4].

Қазақстандағы есірткі трафиінің кеңінен және ең жылдам дамып келе жатқан проблемаларының бірі — жастар арасында оңай қол жетімді синтетикалық есірткілердің тез таралуы. Соңғы бірнеше жылда ҚР-да барлық «тұздар», «экстази» және басқа да синтетикалық каннабиноидтарды тәркілеу көлемі 143,4 есе, 7,7 кг-нан 1,1 тоннаға дейін өсті. Жалпы Астана қаласы бойынша 2022 жылы 34 кг синтетикалық есірткі, ал 2023 жылғы қорытынды бойынша алдыңғы жылдан 11 кг артық синтетикалық есірткі тәркіленді [5].

Өткен жылы есірткіні тәркілеудің жалпы көлеміндегі «синтетиканың» үлесі аз болды — небәрі 2,7%. Алайда, бұл мәселенің өзектілігін төмендетпейді, себебі полицейлердің қолына түскен көлем тек 1,1 тонна ғана [5]. Ал оның қаншамасы өз сатып алушыларын тапқаны туралы болжамды деректер ашық көздерде жоқ. Синтетикалық есірткі саудасының ерекшелігі — дилерлер үшін мақсатты аудитория жастар болып табылады және олар өз жұмыстарын барлық заманауи тәсілдер арқылы жасайды. Олар хабарландыруларды тарату үшін мессенджерлерді, крипто-әмияндарды, боттарды белсенді пайдаланады. ҚР ІІМ деректері бойынша, өткен жылы елімізде 3 мыңнан астам түрлі есірткі дилерлерінің сайттары мен Telegram-да 1,3 мың интернет-дүкендер бұғатталған. Алайда, дилерлер үшін бұл шешімі жоқ кедергі емес, кейбір арналар жабылғаннан кейін, қылмыскерлер бірден жаңаларын ашады. Дилерлер арасында кәметке толмаған жастар да баршылық. Астана қаласында 2022 жыл бойынша синтетика сатумен 7 кәметке толмаған жасөспірім ұсталса, 2023 жылы 3 жасөспірім ұсталды.

Синтетикалық есірткінің таралуымен күресу үшін заңнаманы қатаңдату, сот сараптамасы процестерін жеделдету, есірткінің жаңа түрлерін бақылауды жеңілдету, сондай-ақ профилактиканы күшейту және халықтың осындай заттарды қолдану қаупі туралы хабардарлығын арттыру сияқты түрлі шаралар ұсынылады. Синтетикалық есірткінің адам ағзасына әсері туралы зерттеулерді қаржыландыру және нашақорлықты емдеудің жаңа әдістерін әзірлеу де маңызды қадамдар болып табылады. Ұсыныстар сондай-ақ құқық қорғау органдарын материалдық-техникалық жарактандыруды күшейтуге және осы салада жұмыс істейтін мамандардың біліктілігін арттыру үшін мамандандырылған курстар өткізуге қатысты.

Қорытындылай келе, бұл проблема есірткінің жастар арасында таралуына қарсы тұру және елдегі нашақорлық деңгейін төмендету үшін мемлекеттік органдар тарапынан да, бүкіл қоғам тарапынан да кешенді тәсіл мен бірлескен күш-жігерді талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Асадуллин А.Р., Галеева Е.Х., Лисовская С.Б., Ахметова Э.А., Николаев И.В. Систематизация синтетических «дизайнерских» наркотических средств и новых потенциально опасных химических веществ. Наркология 2017; 16(3):94-100
2. Алтынбекова Г.И., Прилуцкая М.В., Садвакасова Г.А. Анализ ситуации потребления новых психоактивных веществ в Республике Казахстан. Наука и Здравоохранение, 2022, 5 (Т.24). 220-225 с. DOI 10.34689/SH.2022.24.5.027
3. Jain R., Verma K. Update on Critical Issues and Current Challenges with «Newer Psychoactive Substances: A Narrative Review» // Indian Journal of Psychiatric Nursing. – 2022. – № 19(1). – P. 75-82.

4. Poyatos, L.; Torres, A.; Parasit, E.; Pérez-Manna, C.; Hladun, O.; Núñez-Montero, M.; de la Rosa, G.; Torrens, M.; Fuster, D.; Muga, R.; et al. Abuse Potential of Cathinones in Humans: A Systematic Review. J.Clin. Med. 2022, 11, 1004. doi.org/10.3390/jcm11041004

5. Казахстан захлестнула новая волна наркоторговли?
<https://finprom.kz/ru/article/kazahstan-zahlestnula-novaya-volna-narkotorgovli>

УДК 343.98

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ, ПРИМЕНЯЕМЫЕ В ТРАНСПОРТНО-ТРАСОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ

Жапасбай Дархан Балтабайұлы

магистрант 2 курса ОП «Судебная экспертиза» Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Научный руководитель – д.ю.н., профессор. Онгарбаев Е.А.

Известно, что в ходе экспертных исследований используются общенаучные методы: эмпирико-рациональные, математические, а также основанные на принципах геометрии. Подробнее остановимся на методах, применяемых в судебных транспортно-трассологических исследованиях.

Эмпирико-рациональные методы исследования опираются на понимание, что реальные явления следует воспринимать как целостные системы, состоящие из взаимосвязанных частей, а не как набор изолированных элементов.

1. Одним из таких подходов является экспертное наблюдение. Оно целеустремленно, организовано по решению определенной задачи и проводится планомерно и систематично.

2. Еще один метод – визуальный осмотр. Незаменимая часть исследования, результаты которого лежат в основе последующего анализа. В процессе осмотра эксперт определяет:

- наличие или отсутствие предмета, его состояние, расположение элементов, например, установление повреждений;
- техническое состояние транспортного средства и расположение его деталей в соответствии с условиями производства.

В ходе транспортно-трассологических исследований анализируется состояние тех частей автомобилей, которые контактировали с разными объектами. После такого осмотра эксперт создает комплексное представление об исследуемых объектах и последующее уточнение полученных визуальных данных для представления их в форме, соответствующей принятым методическим стандартам.

От того, насколько тщательно и глубоко применяются эти методы, зависит качество проведенных исследований и надежность основанных на них выводов эксперта.

3. Метод сравнения. Сопоставительный анализ представляет собой методику, заключающуюся в анализе характеристик или атрибутов двух и более объектов. Такой подход в исследовании дает возможность обнаружить как сходства, так и различия в объектах исследования, их процессах и явлениях, выявить уровень и направление их эволюции. Использование этого метода предполагает сравнение как минимум двух элементов, которые могут представлять собой:

- реальные материальные структуры, такие как изменения формы или другие виды повреждений;